

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Пр. Перемоги, 10, м. Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 481-47-96
E-mail: ministry@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Від _24. 03. 2016_ № 1/3-148

На №_____ від _____

Про відзначення 25-ї річниці незалежності України

На виконання Указу Президента України “Про відзначення 25-ї річниці незалежності України” від 3 грудня 2015 року № 675 пропонуємо протягом 2016 року провести тижні історії під загальноукраїнським гаслом “Незалежність. Від 1991-го – назавжди” та інші заходи, активно висвітлюючи їх на web-сторінках навчальних закладів та органів управління освітою.

Заступник Міністра

А. Є. Гевко

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для навчальних закладів до відзначення пам'ятних дат
у рамках Року Державності України

24 серпня 1991 року прийнято Акт проголошення незалежності України, що був схвалений всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 року. Хоча 24 серпня 1991 року стало початком відліку історії сучасної Української державності, історики сходяться у висновках, що того дня насправді відбулося **відновлення державної незалежності України**.

Уперше в ХХ столітті незалежність України була проголошена 22 січня 1918 року IV Універсалом Української Центральної Ради. Держава проіснувала 3 роки. Це був час безперервної боротьби за її збереження. Вже тоді Україна мала всі ознаки держави: територію, окреслену кордонами, герб, військо, грошову систему, мову, налагоджені дипломатичні відносини з іншими державами.

Через рік – 22 січня 1919 року – відбулася не менш вагома подія – об'єднання Української Народної Республіки (УНР) і Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) в одну державу. Об'єднання УНР і ЗУНР продемонструвало можливість цивілізованого демократичного збирання територій в єдину суверенну державу.

Через низку зовнішніх (війна на кілька фронтів) та внутрішніх (неготовність політичної еліти) причин ця державність була нетривалою. Проте сам факт існування незалежної соборної держави відіграв вирішальну роль у подальшому розвитку українського визвольного руху. Його учасники протягом наступних десятиліть боролися зі зброєю в руках чи ненасильницькими методами за відродження Української самостійної соборної держави.

Знову українська держава постала 15 березня 1939 року. Коли проголошували незалежність Карпатської України з трибуни Сойму звучали такі слова:

“Наша Земля стає вільною, незалежною та проголошує перед цілим світом, що вона була, є й хоче бути УКРАЇНСЬКА. І коли б навіть нашій молодій Державі не суджено було довго жити, то наш Край залишиться вже назавжди УКРАЇНСЬКИЙ, бо нема такої сили, яка могла б знищити душу, сильну волю нашого українського народу”.

Державу довелося відстоювати у боротьбі із союзником німецьких нацистів – авторитарною Угорщиною. У результаті боїв утрати січовиків становили до 1,5 тис. осіб убитими, пораненими та полоненими. Ще 4,5 тис. патріотів стали жертвами угорського терору після поразки Карпатської України. 16 березня 1939 року ворог зумів захопити столицю – Хуст. А вже 18 березня угорськими військами була окупована більша частина території Карпатської України. Однак, у гірських районах Карпатської України загони Карпатської Січі продовжували боротьбу з угорськими регулярними частинами до кінця травня 1939 року.

Таким чином, у 1939 році українці на Закарпатті першими у міжвоєнній Європі зі зброєю в руках стали на захист своєї свободи проти союзників

Німеччини. Історія Карпатської України стала однією зі сторінок боротьби українців за встановлення української державності.

30 червня 1941 року у Львові Організація українських націоналістів (ОУН(б)) проголосила Акт відновлення Української Держави. Цей процес охопив всю територію західних областей, Житомирську та західні райони Київської області, де представники ОУН проголошували Акт на велелюдних зборах. У відповідь нацисти масово арештовують українських патріотів. Зважаючи на це, ОУН переходить у підпілля і розпочинає антинацистський рух опору, а в кінці 1942 року створюється Українська повстанська армія.

Ще десять років після поразки Третього Райху і закінчення Другої світової війни УПА виборювала незалежність України у протистоянні з комуністичним тоталітарним режимом.

Наміри мати власну державу роками визрівали у творчості шістдесятників, у правозахисному й дисидентському рухах, у прагненнях мільйонів українців. А вже наприкінці 1980-х – початку 1990-х років стрімко розвивався масовий національно-демократичний рух, на який суттєво вплинула, зокрема, аварія на Чорнобильській АЕС. Трагедія стала чинником активізації національного руху та відцентрових бажань політичних сил.

В умовах політичних реформ у СРСР – лібералізації суспільного життя – у березні 1990 року відбулися вибори до Верховної Ради УРСР і місцевих рад. Значного успіху на цих виборах досяг Демократичний блок. Опозиційним до комуністичного керівництва силам вдалося провести своїх представників і до місцевих рад. Таким чином, за підсумками виборів 1990 року Україна вперше отримала бодай частково демократично обраний парламент і місцеві ради. Ідея незалежності України зазвучала в стінах законодавчого органу на повний голос. 16 липня 1990 року її оформлено в перший законодавчий акт – Декларацію про державний суверенітет України.

Спроба у Москві 19 серпня 1991 року “оновити” Радянський Союз у сталінських традиціях стала поштовхом до розгортання національно-демократичного руху за незалежність у більшості республік СРСР. Українці збиралися на масові мітинги з вимогою виходу зі складу СРСР.

24 серпня 1991 року на позачерговому засіданні Верховна Рада УРСР ухвалила Акт проголошення незалежності України, зазначивши у ньому, що продовжується тисячолітня традиція державотворення в Україні, яка має право на самовизначення, передбачене Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами.

1 грудня 1991 року на Всеукраїнському референдумі українці підтвердили прагнення жити в незалежній державі, зробивши її незворотнім фактом історії. 90,32 % виборців ствердно відповіли на питання в бюлетені “Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?” У Криму ідею незалежності України підтримали 54,19 % виборців, у Донецькій області – 83,90 % і 83,86 % – у Луганській. Референдум засвідчив, що джерелом української державності є воля народу, він став запобіжником щодо спроб реанімації СРСР у формі Договору про Союз суверенних держав.

Першими із понад 130 країн світу Українську державу визнали Польща, Канада, Латвія і Литва.

РІК ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ У ДАТАХ

22 січня Україна відзначала день проголошення першої незалежності у **1918 році** та День Соборності, який встановлено на відзначення проголошення Акта злуки УНР і ЗУНР у **1919 році**.

Заходи з цієї нагоди розпочали відзначення ювілейних дат у рамках Року Державності України. Окрім них, такими мають стати:

15 березня – цього дня **1939 року** Сойм Карпатської України проголосив Карпатську Україну незалежною державою;

30 червня – у цей день **1941 року** в окупованому Німеччиною Львові проголошено відновлення Української Держави;

16 липня – цього дня у **1990 році** Верховною Радою Української РСР прийнято Декларацію про державний суверенітет України;

24 серпня – Верховною Радою Української РСР у **1991 році** прийнято Акт проголошення незалежності України;

1 листопада – день “Листопадового зриву”, коли у **1918 році** розпочалось українське повстання у Львові, в результаті якого невдовзі проголошено Західно-Українську Народну Республіку;

1 грудня – **1991 року** в цей день відбувся Всеукраїнський референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності України.

На виконання Закону України “Про правовий статус та вшанування пам’яті борців за незалежність України у ХХ столітті” від 9 квітня 2015 року № 314-VIII та Указу Президента України “Про відзначення 25-ї річниці незалежності України” від 3 грудня 2015 року № 675, з метою засвідчення поваги до подвигу борців за свободу, незалежність і територіальну цілісність України, протягом 2016 року в навчальних закладах країни мають відбутися різноманітні заходи: інформаційні, наукові, просвітницькі та культурні проекти, присвячені історії здобуття Україною незалежності та 25-й річниці цієї події, видатним діячам українського державотворення, захисникам Батьківщини, які сьогодні відстоюють суверенітет і територіальну цілісність держави.

Пропонуємо протягом 2016 року передбачити у загальноосвітніх навчальних закладах відзначення кожної ключової події Року Державності та вшанування видатних осіб. З метою підвищення ефективності та результативності заходів рекомендуємо провести Тижні історії, визначені річними планами загальноосвітніх навчальних закладів (на 2015/2016 або 2016/2017 навчальні роки), під загальноукраїнським гаслом **“НЕЗАЛЕЖНІСТЬ. Від 1991-го – назавжди”**.

Мета проведення заходів до відзначення пам’ятних дат у рамках Року Державності України:

- поглибити знання учнів про ключові події ХХ століття, політичних, громадських, військових, культурних діячів, які були визначними для українського державотворення;

- звернути увагу на тяглість українських державотворчих традицій;

- актуалізувати серед учителів та учнів ідеї соборності та суверенності держави – головних передумов розвитку незалежної України;

–формувати та розвивати різні види вмінь, навичок, які мають стати фундаментом формування громадянської, історичної та національної свідомості школярів;

–активізувати пізнавальний інтерес учнів до засадничих державотворчих подій історії України ХХ століття;

–сприяти розвитку всіх видів інтелекту як умови всебічного розвитку особистості, її самореалізації;

–формувати активну громадянську позицію учнів і почуття патріотизму.

Історична довідка

22 січня 1918 року – проголошення IV Універсалом Української Центральної Ради незалежності Української Народної Республіки.

Уперше в ХХ столітті Україна проголошувалася незалежною суверенною державою.

IV Універсал Української Центральної Ради став логічним завершенням складного розвитку українського визвольного руху доби революції. Він розпочався в березні 1917-го й упродовж одного року зазнав еволюції від ідей політичної автономії та федерації до усвідомлення необхідності власної незалежної держави.

“...Єдиний вихід – проголошення незалежності України, що дасть можливість стати твердо на міжнародній арені і приступити до організації нової фізичної сили”, – відзначав під час засідання українського уряду 26 грудня 1917 року один із провідних діячів Української Центральної Ради Микита Шаповал.

Проголошенню IV Універсалу передував виступ голови Української Центральної Ради Михайла Грушевського: *“Високі збори!.. Народ наш прагне миру. І Українська Центральна Рада доложила всіх зусиль, щоб дати мир негайно. Але петроградське правительство, Совіт народніх комісарів, оголошує нову “священну війну”, а з другого боку, це правительство насилає своє військо, червоногвардійців та більшовиків на Україну... Щоб дати нашому правительству змогу довести справу миру до кінця і захистити від усяких замахів нашу країну, Українська Центральна Рада постановила не відкладати до Установчих зборів ті справи і в цій цілі Українська Рада вже з 9 січня відбувала перманентне, безперервне засідання аж до цього часу і постановила важну річ – видати оцей Універсал”.*

Голосували за епохальний для України документ поіменно. Із 49 членів Ради, що брали в ньому участь, “за” було 39, “проти” – 4, “утрималось” – 6 осіб.

Текст IV Універсалу датований 9 (22) січня 1918 року. Документ містив чотири головні напрями: проголошення самостійності Української Народної Республіки; доручення Раді Народних Міністрів укласти мир з Центральними державами; констатацію необхідності боротися з більшовицькою Росією, захищати добробут і свободу українського народу; декларування основ внутрішнього соціально-економічного будівництва й окреслення заходів для припинення війни з Центральними державами.

1 листопада 1918 року – день “Листопадового зриву”, українського повстання у Львові, внаслідок якого невдовзі проголошено Західно-Українську Народну Республіку.

Поразка в Першій світовій війні держав Четверного союзу та визвольні рухи поневолених народів привели до розпаду імперії Габсбургів.

16 жовтня 1918 року, коли імперія вже була приречена, з’явився маніфест імператора “До моїх вірних австрійських народів”, який обіцяв федеративну перебудову держави. Згідно з цим документом 19 жовтня 1918 року у Львові на зібранні українських депутатів австрійського парламенту, українців-депутатів галицького і буковинського крайових сеймів, представників національних політичних партій Галичини та Буковини, духовенства і студентства утворено Українську національну раду, – найвищий представницький орган українців Австро-Угорщини. Цього ж дня Українська національна рада оголосила про намір об’єднати всі західноукраїнські землі – Східну Галичину, Північну Буковину і Закарпаття в єдину українську державу. Нове політичне утворення одразу опинилося в гострому конфлікті з поляками, які також інтенсивно розбудовували власну державу і претендували на територію Східної Галичини.

У цей час ініціативу перебрали українські військові, які прагли активних дій. У вересні 1918 року вони утворили Центральний військовий комітет. У жовтні його головою було обрано сотника Легіону Українських січових стрільців – Дмитра Вітовського.

31 жовтня 1918 року Центральний військовий комітет реорганізовано в Українську генеральну команду. Вона розіслала наказ до окружних військових команд перебирати владу на місцях в українські руки.

У ніч на 1 листопада у Львові відбулося повстання. Стрілецькі частини на чолі з Дмитром Вітовським взяли під контроль найважливіші установи міста. *“Заснувши 31 жовтня 1918 під австрійською державною владою, виконуваною поляками, населення Львова прокинулося 1 падолиста 1918 під владою Української національної ради. Як символ сеї влади маяв на вежі ратуші український синьо-жовтий прапор”*, – писав один із сучасників. За кілька наступних днів українці перебрали владу в Станіславові (нині – Івано-Франківськ), Тернополі, Золочеві, Сокалі, Жовкві, Раві-Руській, Коломиї, Снятині, Печеніжині, Перемишлі та інших містах Східної Галичини й північної Буковини.

9 листопада 1918 року Українська національна рада створила у Львові уряд – Державний Секретаріат. Очолив його відомий громадський і політичний діяч Кость Левицький. 13 листопада 1918 року затверджено конституційні засади нової держави – “Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії”. Відповідно до нього держава дістала назву – Західно-Українська Народна Республіка.

22 січня 1919 року – проголошення Акта злуки УНР і ЗУНР.

Разом з власної волі із 1919 року — Саме Акт злуки, а не події вересня 1939 року, є підставовим для історії українського державотворення.

Лідери ЗУНР ініціювали переговори про об’єднання всіх українських земель. Наслідком перемовин стало підписання 1 грудня 1918 року у Фастові Передвступного договору між УНР і ЗУНР про злуку обох українських держав в

одну державну одиницю. А вже 3 січня 1919 року Українська національна рада ЗУНР у Станіславові ратифікувала цей договір і прийняла ухвалу про наступне об'єднання двох частин України.

22 січня 1919 року на Софійській площі в Києві урочисто проголошено Акт злуки УНР та ЗУНР в єдину незалежну державу. В Універсалі Директорії УНР, зокрема, відзначалося: *“Однині воєдино зливаються століттями одірвані одна від одної частини єдиної України – Західно-Українська Народна Республіка (Галичина, Буковина, Угорська Русь) і Наддніпрянська Велика Україна. Здійснились віковічні мрії, якими жили і за які умирали кращі сини України. Однині є єдина незалежна Українська Народна Республіка”*. Наступного дня Акт злуки майже одностайно був ратифікований Трудовим конгресом України.

За законом “Про форму влади на Україні” від 28 січня 1919 року Голова Української національної ради ЗУНР Євген Петрушевич мав увійти до складу Директорії УНР. ЗУНР отримала нову назву Західна область Української Народної Республіки (ЗОУНР). Їй гарантувалася територіальна автономія. Гербом ЗОУНР став тризуб замість лева. Державного секретаря закордонних справ ЗОУНР Лонгіна Цегельського призначили першим заступником міністра закордонних справ УНР. Остаточно врегулювати всі питання, пов'язані зі створенням єдиної української держави, повинні були спільні Установчі збори. Однак завершити об'єднання двох державних утворень в єдиний державний механізм завадила окупація українських земель польськими і більшовицькими військами.

Акт злуки 22 січня 1919 року втілював ідею соборності, яку українці відстоювали щонайменше з середини XIX ст. Одним із головних наслідків об'єднання УНР і ЗУНР 22 січня 1919 року було те, що з цього часу питання єдності української нації в українській політичній думці вже ніколи не ставилося під сумнів. Упродовж наступних десятиліть Акт злуки залишався символом та імперативом боротьби за незалежну, соборну державу.

15 березня 1939 року – проголошення незалежності Карпатської України.

Українці на Закарпатті першими у міжвоєнній Європі зі зброєю в руках стали на захист свободи проти союзників Німеччини.

29 вересня 1938 року відбулася Мюнхенська конференція за участі райхканцлера Німеччини Адольфа Гітлера та прем'єр-міністрів Італії – Беніто Муссоліні, Великобританії – Невілла Чемберлена та Франції – Едуарда Деладьє. За її наслідками було укладено угоду про передачу Судетської області Чехословаччиною Німеччині. Під впливом Берліна Угорщина та Польща також висунули територіальні вимоги до Праги.

З метою зберегти державу чехословацька влада пішла на поступки домаганням словаків та українців. 11 жовтня 1938 року на вимогу політичних сил Підкарпатської Русі Прага призначила перший автономний уряд, який згодом очолив Августин Волошин – греко-католицький священник, директор учительської семінарії.

Щойно новий уряд Підкарпатської Русі розпочав свою діяльність, як 2 листопада 1938 року відбувся перший Віденський арбітраж за рішенням якого Чехословаччина змушена була передати Угорщині південні округи автономних Словаччини та Підкарпатської Русі. Таким чином, Закарпаття втратило понад 12%

своїї території, на якій було 97 населених пунктів, зокрема найбільші міста: Ужгород, Мукачеве, Берегове, де мешкало близько 175 тис. осіб, у т.ч. – понад 33 тис. українців. Виконуючи рішення Віденського арбітражу, уряд Августина Волошина змушений був переїхати з Ужгорода до Хуста, який став столицею автономного українського краю у складі федеративної Чехо-Словацької республіки.

Уряд Августина Волошина прийняв низку важливих рішень. 25 листопада 1938 року видав розпорядження про запровадження на території краю української мови, а наприкінці грудня розпустив земський уряд у Хусті, офіційно дозволив вживати поряд із назвою “Підкарпатська Русь” також назву “Карпатська Україна”. Згодом виконавча влада в краї повністю перейшла до уряду Волошина, який провів важливі реформи в соціально-економічній, культурній, освітній та релігійній сферах. Для захисту краю 9 листопада 1938 року в Хусті була створена Організація Народної Оборони Карпатська Січ, яку очолив Дмитро Климпуш, колишній підстаршина австро-угорської армії, керівник спортивно-пожежного товариства “Січ”. 1 січня 1939 року була створена Жіноча Січ, які очолили Стефанія Тисовська та Марія Химинець. Станом на лютий 1939 року особовий склад Карпатської Січі становив майже 15 тис. осіб.

14 березня 1939 року парламент у Братиславі проголосив незалежність Словаччини. Зв’язок між карпатською Україною і Прагою ускладнився, ставало зрозуміло, що це кінець Чехо-Словацької республіки. Увечері того ж дня прем’єр Августин Волошин проголосив Карпатську Україну незалежною державою, водночас було названо склад нового уряду. Тим часом, окремі підрозділи угорських військ перейшли кордони Карпатської України.

15 березня 1939 року в Хусті відбулося засідання Сойму Карпатської України. Таємним голосуванням президентом новоствореної української держави обрали Августина Волошина, депутати ухвалили два закони, які мали статус конституційних і визначали форму нового державного утворення. Зокрема, підтверджували, що Карпатська Україна є незалежною державою, республікою на чолі з президентом, обраним Соймом. Державною мовою Карпатської України проголошувалася українська. Державним прапором затвердили національний синьо-жовтий прапор, а державним гербом – сполучення крайового герба (ведмідь у лівому червоному колі й чотири сині та три жовті смуги в правому півколі) з національним (тризуб Володимира Великого з хрестом на середньому зубі). Державним гімном оголосили національний гімн “Ще не вмерла Україна”.

Того ж дня масштабний наступ на Карпатську Україну в напрямку Хуста розпочали угорські війська. Угорське командування планувало якнайшвидше захопити місто й арештувати членів українського уряду, не допустивши відкриття Сойму Карпатської України. Найбільш кровопролитні бої відбулися на Севлюсько-Хустському відтинку фронту, кульмінацією яких став бій на Красному полі. За даними суперника, у боях на Красному Полі загинуло 230 оборонців Карпатської України, ще 450 потрапили в полон. Втрати угорців убитими становили 160 осіб, ще близько 400 отримали поранення. Загалом, під час окупації території Закарпаття угорськими військами сили Карпатської України провели близько 22 великих і малих боїв. 18 березня 1939 року територію Карпатської України зайняли війська суперника, які на всіх карпатських перевалах дійшли до польського кордону.

Опір, який чинили бійці Карпатської України ворожим військам, був безпрецедентним прикладом збройного виступу проти планів союзниці гітлерівської Німеччини Угорщини в ході територіальних змін у Центрально-Східній Європі напередодні Другої світової війни. Оборона Карпатської України отримала широкий розголос у міжнародній пресі.

30 червня 1941 року – проголошення Акта відновлення Української Держави.

З другої половини 1940 року в українських самостійницьких колах очікували на початок неминучої війни між Німеччиною і СРСР. Представники обох гілок ОУН – Андрія Мельника і Степана Бандери – сподівалися, що війна принесе швидку поразку і розвал Радянського Союзу. Це, в свою чергу, дасть змогу реалізувати ідею здобуття української державності. Хоча ніхто не знав, як поведе себе німецьке керівництво у справі вирішення “українського питання” після війни.

Керівництво ОУН(м) схилялося до того, щоб вести переговори про самостійність України із керівництвом гітлерівської Німеччини. Натомість молодше покоління націоналістів на чолі із Степаном Бандерою обрали тактику “доконаних фактів”, намагаючись змусити Берлін визнати за українцями право на самостійність.

Зранку 30 червня 1941 року до Львова, який напередодні уже залишили частини Червоної армії та війська НКВД, увійшла спеціальна похідна група (15 осіб). Вона складалася із провідних діячів ОУН(б) на чолі з заступником Степана Бандери Ярославом Стецьком. Цей день члени його групи та підпільники, які до них приєдналися, провели у переговорах із провідними діячами українського політичного руху та лідерами української спільноти міста. Зокрема, Ярослава Стецька прийняв митрополит Української греко-католицької церкви Андрей Шептицький. Він благословив оголошення незалежності.

Увечері 30 червня 1941 року у Львові в приміщенні місцевої “Просвіти” на площі Ринок відбулося засідання Національних зборів. Після виступів і вітальних промов Стецько з балкону будівлі зачитав Акт відновлення Держави. Кілька тисяч людей на площі зустріли промовця аплодисментами і співом гімну “Не пора, не пора...”. Під час зборів було обрано Українське державне правління – уряд, на чолі з Ярославом Стецьком.

Текст Акта складався із трьох пунктів. У перших двох оголошувалося про відновлення державності, тривалу боротьбу ОУН за державність і створення української влади на західних землях, яка згодом підпорядкувалася владі в Києві. У третьому пункті йшлося про майбутню співпрацю з нацистською Німеччиною. Цього пункту не було в редакції документа від травня 1941 року. Українські історики вважають, що його поява зумовлена, передусім, військовою присутністю німців у Львові і була дипломатичним реверансом з боку керівництва ОУН(б), спробою заручитися німецькою підтримкою незалежності. Важливо, що Акт 30 червня 1941 року декларував відновлення української державності, тобто спирався на державотворчу традицію УНР і ЗУНР.

Ставлення українців до можливого союзу відображає цитата з меморандуму ОУН(б), надісланого німецькому уряду, за тиждень до проголошення Акта: *“Німецькі війська, які ввійдуть в Україну спершу, звичайно ж, привітають, як визволителів, та таке ставлення може дуже швидко змінитись, якщо Німеччина*

ввійде не з метою та гарантіями відновлення Української Держави. Німеччина шукає на Сході не тільки економічний простір, який відомий як сировинна база, а й переслідує політичні цілі, відображені у понятті нового європейського порядку. Новий європейський порядок без самостійної національної української держави є немислимим...”

Подальший перебіг подій засвідчив, що керівництво нацистської Німеччини не було зацікавлене в існуванні самостійної Української держави. У Берліні прийняли рішення про арешти українських націоналістів. 5 липня 1941 року в Кракові затримали Степана Бандеру. Після допитів його відправили в Берлін під домашній арешт. Згодом перевели до концтабору Заксенгаузен. Протягом першої половини липня 1941 року гестапо заарештувало цілу низку діячів ОУН(б). Із 11 липня 1941 року німецькі окупанти заборонили будь-яку політичну діяльність українським організаціям. Тоді ж були заборонені будь-які маніфестації на підтримку Акта 30 червня 1941 року.

Незважаючи на заборони та переслідування з боку окупаційних властей, похідні групи ОУН(б), що вирушили вглиб України, проголошували Акт відновлення Української Держави в інших українських містах, активно розбудовували український державний апарат на землях, захоплених Вермахтом. Зокрема, станом на 22 липня 1941 року владу Українського державного правління було встановлено протягом кількох тижнів на теренах 187 (з 200 усього) районів Західної України. Проте націоналісти не обмежилися теренами Західної України, за участю членів Похідних груп та місцевих жителів проголошено незалежність і створено органи влади в Житомирі, Проскуріві, Кам'янці-Подільському, Кривому Розі, Нікополі, Миколаєві, Дніпропетровську.

Зростання активності українських підпільників, їх діяльність у всеукраїнському масштабі, викликало занепокоєння німецьких властей. 17 липня 1941 року з Берліна в окуповані області України надійшла директива з наказом затримувати членів похідних груп. А вже у вересні 1941 року німецька поліція безпеки провела чергові масові арешти серед активних членів ОУН(б). Націоналісти остаточно переходять до тактики підпільної боротьби проти нацистського окупаційного режиму, в рамках якої в кінці 1942 року створюють Українську повстанську армію.

16 липня 1990 року – ухвалення Декларації про державний суверенітет України.

Державний суверенітет визначався як верховенство, самостійність, повнота і неподільність республіканської влади в межах території УРСР, незалежність і рівноправність у міжнародних зносинах.

В Україні політика перебудови призвела до активізації всього суспільно-політичного життя та посилення національно-визвольного руху. Широку популярність набули такі громадські об'єднання, як “Меморіал”, Товариство української мови імені Тараса Шевченка, Студентське братство, Український культурологічний центр та ін. У вересні 1989 року виникає перша масова, фактично опозиційна до влади політична структура – Народний рух за перебудову.

За результатами виборів 1990 року в парламенті радянської України вперше з'явилася доволі чисельна група депутатів, які ставили за мету незалежність України. Саме за їхньої ініціативи 16 липня 1990 року вдалося провести

радикальну за змістом декларацію, яка, по суті, стверджувала суверенність України.

Державний суверенітет визначався як верховенство, самостійність, повнота і неподільність республіканської влади в межах території УРСР, незалежність і рівноправність у міжнародних зносинах. Територія УРСР в існуючих кордонах проголошувалася недоторканною. Верховна Рада Української РСР постановляла, що віднині від імені народу України може виступати тільки вона. Декларація утверджувала виключне право українського народу на володіння, користування та розпорядження національним багатством своєї країни. Ішлося про те, що УРСР має створити власні банки, а також самостійно формувати цінову, фінансову, митну та податкову системи, державний бюджет та контролювати використання його коштів, а в разі потреби запровадити власну грошову одиницю. Наголошувалося також на проблемі екологічної безпеки. Проголошувалося право на власні збройні сили, внутрішні війська, органи державної безпеки. Українська держава перебрала право самостійно визначати порядок проходження військової служби громадянами Республіки. Задекларовано намір України в майбутньому стати нейтральною державою, яка не братиме участі у військових блоках і дотримуватиметься трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї. Водночас проголошувалося, що УРСР у повному обсязі відновлює міжнародний статус, а отже, є повноправним учасником міжнародних відносин, безпосередньо бере участь у загальному європейському процесі та європейських структурах. Визнавався обов'язок державних органів влади забезпечувати національне культурне відродження українського народу, запровадження та функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя. Крім того, усім національним групам, які проживали на території України, гарантувалося право на вільний національний культурний розвиток.

24 серпня 1991 року – прийняття Акта проголошення незалежності України.

Проголошення державної незалежності Україною відіграло вирішальну роль у розпаді СРСР та остаточній ліквідації комуністичної тоталітарної системи.

У квітні 1991 року з ініціативи Президента СРСР Михайла Горбачова у Ново-Огарьово, що під Москвою, проходили переговори керівників дев'яти республік (Росія, Україна, Білорусія, Казахстан, Узбекистан, Туркменія, Киргизія, Таджикистан і Азербайджан) про зміст нового союзного договору. Підписання договору планувалося на вересень – жовтень 1991 року на з'їзді народних депутатів СРСР. Представники національно-демократичної опозиції готувалися до акцій протесту з метою не допустити цього підписання. З іншого боку група найконсервативніших представників союзних спецслужб, компартійної, радянської та військової бюрократії вважали новий союзний договір надто ліберальним. Вони створили Державний комітет з надзвичайного стану (рос. – ГКЧП) та 19 серпня 1991 року здійснили державний переворот, оголосивши запровадження надзвичайного стану та увівши в Москву війська.

Народний рух України, Партія демократичного відродження України та інші демократичні сили закликали народ до непокори ГКЧП. Керівництво КПУ стало на бік заколотників. Але країною прокотилися акції на підтримку законно обраної влади та державного суверенітету.

21 серпня переворот провалився. Спроба відновити тоталітарну радянську систему і згорнути демократичні процеси зазнала краху.

24 серпня 1991 року відбулася позачергова сесія Верховної Ради Української РСР, на якій було ухвалено **Акт проголошення незалежності України**. Історичне рішення було прийнято абсолютною більшістю: 346 голоси було віддано “за” проголошення незалежності, і лише 1 – “проти”.

Однак проголошення незалежності України не було випадковим явищем, зумовленим московським переворотом. Поразка ГКЧП лише пришвидшила момент формального проголошення (а з погляду історичної спадкоємності – **відновлення**) державної незалежності України. Цей процес відбувався мирно для України. Проте це не применшує закономірності й легітимності тієї історичної події, її визначальної ролі в припиненні існування тоталітарного СРСР.

1 грудня 1991 року – Всеукраїнський референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності України.

Під час демократичного волевиявлення 1 грудня 1991 року Український народ підтвердив і засвідчив прагнення жити в суверенній державі.

Постановою Верховної Ради Української РСР “Про проголошення незалежності України” від 24 серпня 1991 року ухвалено рішення щодо проведення всеукраїнського референдуму на підтвердження Акта. 11 жовтня 1991 року окремою постановою Верховної Ради України затверджено текст бюлетеня та звернення до народу.

Бюлетень референдуму містив текст Акта проголошення незалежності України і запитання: “Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?” із двома варіантами відповіді: “Так, підтверджую” або “Ні, не підтверджую”. Спеціальне звернення Верховної Ради України містило заклик до громадян України підтримати Акт проголошення незалежності України: *“Співвітчизники! Будьмо єдині в прагненнях наших, в розбудові незалежної державності України! Наша земля пережила багато кривд і страждань, неволі, лихо засівало її – тож 1 грудня сама історія дає нам шанс, можливо останній, стати справжніми громадянами, творцями своєї держави, будівниками “власної хати”, де панують “своя правда, і сила, і воля”.*

Референдум відбувся в усіх 27 адміністративних регіонах України: 24 областях, Автономній республіці Крим, Києві та Севастополі. У голосуванні взяли участь 31 891 742 виборці, або 84,18 % тих, хто мав право брати участь у референдумі та виборах Президента України (37,8 млн громадян). На підтримку незалежності висловились 28 804 071 громадянин, або 90,32 % тих, хто брав участь у голосуванні. Референдум мав імперативний характер, його рішення було загальнообов’язковим та не потребувало окремого затвердження.

За підсумками референдуму були зміцнені правові засади державного суверенітету, створені умови для подальшого розгортання державотворчих процесів у незалежній Україні.

Рекомендації щодо форми і методів проведення Тижня історії та інших заходів

Проведення предметного тижня є ефективним засобом виховання учнів, підвищення їхнього пізнавального інтересу, стимулювання творчої активності, розвитку компетентностей. Тиждень історії в рамках Року Державності повинен не тільки заохотити учнів до вивчення історії України, а стати можливістю дізнатися про українські державотворчі традиції та Людей Свободи, які стали символом боротьби за незалежність.

Зміст заходів у рамках Тижня історії має бути тісно пов'язаний з основним програмним курсом і втілюватися пізнавальними, навчально-виховними, мистецькими засобами. Пропонуємо розпочати Тиждень історії урочистим підняттям Державного Прапора України і школи і виконанням Державного Гімну України.

Звертаємо увагу на те, що надані інформаційні матеріали можуть бути використані також при вивченні тем з історії України: “Україна в роки Першої світової війни. Початок Української революції”, “Українська державність в 1917 – 1921 рр.”, “Західноукраїнські землі в 1921 – 1939 рр.”, “Україна в роки Другої світової війни 1939 – 1941 рр.”, “Україна в умовах незалежності (від 1991 року до сьогодні)”.

Рекомендовані методи та прийоми проведення Тижня історії або окремих заходів у рамках Року Державності

На уроках “Історія України”:

Конкурс учнівських досліджень “Лабіринтами боротьби за незалежність”.

Оксфордські дебати, присвячені визначним подіям українського державотворення в рамках Року Державності: “Від кого залежить доля України?”, “Незалежність: виборена віками чи одним днем?”

Інші інтерактивні методи проведення заходів: **“Обери позицію”, “Кола Вена”, “Відкритий мікрофон”, урок-інтерв’ю, прес-конференція, круглий стіл, семінар** тощо.

Конкурс плакатів із розроблення туристичних маршрутів “Місцями пам’яті Української державності”.

Аксіологічний урок з моделюванням рольової ситуації Всеукраїнського референдуму щодо проголошення незалежності України: “На виборчій дільниці для голосування”.

Марафон мультимедійних проектів “Незалежність назавжди”. Проекти мають бути презентовані будь-яким мультимедійним засобом – фільмом, відео- чи аудіороликом, інтернет-сторінкою, слайд-шоу, флеш-роликом, PowerPoint-презентацією тощо.

Творчо-пошуковий урок “Твоєю силою, волею, словом...”, який передбачає роботу із історичними джерелами, наприклад, Універсалами Центральної Ради, Актом злуки УНР та ЗУНР, Конституційний закон про проголошення незалежності Карпатської України Сойму Карпатської України, Актом проголошення незалежності України, Декларацією про державний суверенітет України тощо.

Лабораторія Незалежності – розроблення учнями **блок-схем** із зазначених тем у рамках Року Державності.

Історичний квест “Різні, але єдині”, спрямований на дослідження у населеному пункті місць ідентичності національних меншин краю.

Ситуативно-рольова гра “Урочисте прийняття Президента України з нагоди 25-ї річниці незалежності України”.

Ярмарок доброти з виготовлення традиційних українських іграшок для дітей-сиріт за участю народних майстрів-лялькарів.

На інтегрованих (бінарних) уроках:

“Історія України” й “Українська література” – **моделювання ситуацій**, які сприятимуть розумінню учнями суспільно-політичних явищ, змальованих автором у творі, проведенню аналогії із сучасністю; через мистецтво слова пробуджувати національну свідомість.

Науковий проект “Повернуті імена” із дослідження творчості митців, чиї імена були безпідставно викреслені із наукового обігу: “Історія українського письменства” С.Єфремова, “Історія української літератури” Д.Чижевського, літературознавчі праці М.Грушевського, Г.Костюка.

“Історія України” й “Українська мова” – **диктант з коментуванням** з підбором тексту відповідно до навчальної програми з Української мови, присвяченого подіям і персоналіям до зазначених вище дат.